1 DECEMBER 1944

DE VRIJE KUNSTENAAR

RELIGIEUS EN POLITIEK ONAFHANKELIJK ORGAAN VOOR DE NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS
WAARIN OPGENOMEN „DE BRANDARISBRIEF"

DE NAASTE TAAK DER ILLEGALITEIT.

Iedere dag die de oorlog langer duurt, dat de bevrijding van ons vaderland uitblijft, neemt de ontreddering toe. Wie van ons heeft vijf jaren geleden, zich kunnen voorstellen dat Nederland zó zou kunnen verarmen als thans het geval is? Ontzaglijk groot waren de voorraden aan voedsel, genotsmiddelen, textiel in allerlei vormen, metalen, brandstoffen van vaste en vloeibare aard. Hoe gebrekkig onze woningen dikwerf ook nog waren, er was toch een woning voor iedereen, wat er ook aan onze industrie gemankeerd moge hebben, zij was ruimschoots in staat op menig gebied in de behoefte van het eigen land te voorzien en nog voor de export te werken. Onze scheepsvaart en onze werven konden niet alleen voor de behoeften van het eigen land varen en bouwen, doch aan vele andere landen leveren, zowel in producten als in diensten. De landbouw kon weliswaar niet op ieder gebied in de behoefte van het land voorzien, doch leverde daarentegen op vele andere gebieden een zo groote oogst op, dat een grote export mogelijk was. We zouden zo door kunnen gaan met op te sommen waaruit de materiele rijkdom van ons land bestond. De materiele rijkdom. Maar hoe stond het met onze culturele rijkdom?

Ook die mocht er zijn, hoeveel critiek men ook zou willen en kunnen uitoefenen op onze voorlogse culturele instituten, instellingen en werkzaaamheden op het gebied van wetenschap, onderwijs en kunst. Ook op dit gebied konden wij niet alleen rijkelijk in eigen behoefte voorzien en bovendien een zeer goede naam hoog houden in den vreemde, maar konden wij ons tegelijkertijd veroorloven, zonder angst voor eigen ruggegraat en eigen karakter te behoeven koesteren, open te staan voor alle invloeden van buiten.

En zie wat nu vier en een half jaren van oorlog en nazi-pest van dit land hebben gemaakt. Zie hoe zij ons materieel en cultureel bestaan hebben ontluisterd en ontmand. Wat is er over van onze landbouw en industrie, onze scheepvaart en onze handel? Tal van steden en dorpen zijn gehavend of verwoest, ons landschap is geschonden, onze bossen beroofd, onze veestapel tot op bijna niets opgegeten of weggeroofd, onze vruchtbare polders overgeleverd aan de verwoestende invloed van het water, na in een strijd van eeuwen aan dat zelfde water onrukt zijn. En dag aan dag neemt de ramp groter omvang aan, dag aan dag neemt de verwoesting en plundering toe, dag aan dag worden onze steden doodser en stiller en vuiler, verzinkt de bevolking, ondanks alle verzet, steeds meer in de poel van demoralisatie, van lethargie.

En op het gebied van de cultuur is de verwoesting niet minder groot dan op dat van het goede leven. Onze universiteiten zijn verworden tot stinkende knekelhuizen, onze musea staan leeg en gesloten, schouwburgen, concertzalen en bioscopen eveneens en waren ze nog open, geen fatsoenlijk mens dat zich zelf respecteert, zou ze willen bezoeken, zolang de nazi-schoften en hun narren er den scepter zwaaien. Tal van wetenschapsmensen en kunstenaars zijn de dood ingedreven of de verbanning, veel meer nog leven en werken, voor zover het gaat, ondergronds en de anderen, voor zover oprecht en zich bewust van de verantwoordelijkheid die beoefening van wetenschap en kunst opleggen, houden noodgedwongen hun licht onder de korenmaat, terwijl het zo onontbeerlijke contact met buitenlandse collega's nagenoeg geheel ontbreekt. Onze pers, die eertijds althans nog de schijn van zuiverheid en eerlijkheid wist hoog te houden, heeft zich thans openlijk verlaagd tot de rol van veile deern en gehoorzaamt gewillig aan alle nukken van haar nazi-souteneurs. Tegenover het gif dat zij dag in dag uit in het volk spuit, kan de vrije pers slechts ten koste van ontzaglijk veel inspanning en offers bij mondjesmaat het zo broodnodige tegen-gif toedienen.

Tegenover al deze ellende staat als lichtpunt van onschatbare waarde de absolute zekerheid dat de oorlog door de vrije volken, dus ook door óns gewonnen zal worden en bovendien de gegronde verwachting dat de kern van ons volk onaangetast genoeg zal zijn gebleven om de krachten op te brengen die de nazi-pest met wortel en tak zullen kunnen uitroeien.

Maar zullen wij straks, als de zege is behaald, de Duitse bezetting is weggevaagd, het nazi-gebroed verdelgd, ook de krachten kunnen verzamelen om snel de economische welvaart weer op te bouwen, in de tekorten op allerlei gebied te voorzien, ons op de gebieden van wetenschap en kunst weer bij te werken en omhoog te streven, nieuwe en gezuiverde publiciteits-organen het leven te schenken? Vele lichtvaardige stemmen horen wij die vraag met een gemakkelijk: O, ja! beantwoorden. Maar voor wie zich rekenschap geeft van de ontzaglijke problemen waarvoor de opbouw ons stellen zal, klinkt de vraag als een benauwende nachtmerrie. En de benauwenis neemt nog toe voor wie zich niet doof houdt voor de klanken die ervan getuigen hoevelen eertijds vooraanstaanden op allerlei gebied van het economisch, maatschappelijk en culturele leven, alle krachten inspannen om straks het karretje weer op het oude, voor-oorlogse spoor te brengen.

Het zijn, alle goede bedoelingen die zij wellicht mogen koesteren, ten spijt, uiterst gevaarlijke krachten, die ons die kant uit willen sturen. Zij zien geheel voorbij aan de dringende noodzaak in een nieuwe tijd nieuwe wegen te gaan. Zij zien niet of willen niet zien, dat, om uit de geweldige chaos die de nazi-barbarij en de door haar verwekte oorlog heeft gebracht, alleen dan een gelukkig mensdom en een gezonde samenleving geboren kunnen worden, als met waarlijk nieuwe, dat is dus in wezen met revolutionnaire middelen wordt ingegrepen en gewerkt. Terug naar het oude kan slechts betekenen terug naar veel, heel veel dat ook niet deugde, dat reeds vermolmd en vergaan was en nog slechts overeind werd gehouden door traditie en angst voor de ook toen reeds noodzakelijke vernieuwing. Het betekent in werkelijkhid niets anders dan reactie. Hoe zal een leiding gedragen en gestuwd door zulk een geest, in ons volk de krachten kunnen losmaken om met terzijde-stelling van eigenbaat en bedacht zijn op groepsbelang, de schouders

te zetten onder de enorme taak die het wacht? Dat is schien wel in staat de uiterlijke verschijningsvormen van het fascisme af te knijpen, niet in staat en ook niet gewillig zal zijn de diepere oorzaken waardoor het fasdaarom reeds niet mogelijk, wijl zulk een leiding, miscisme kon ontstaan en om zich heen grijpen, weg te nemen en deswege het volk zelf in voordurende afweer daartegen zou moeten blijven staan. Hetgeen zeker opnieuw tot felle strijd en scherpe verdeeldheid zou leiden.

Het is dus zeker noodzakelijk dat de leiding van ons volk, op alle gebied des levens, dus ook op dat van de cultuur, toevertrouwd worde aan krachten die bereid en in staat zijn nieuwe wegen te gaan, nieuwe middelen toe te passen. Te zijner tijd en zodra mogelijk zal ons volk in een eerlijke en breed opgezette verkiezinsstrijd zich moeten uitspreken over de vraag of het zelf die vernieuwing wil en aan wie het de leiding wil toevertrouwen. Maar in het overgangsstadium, waarin wij onmiddellijk na de bevrijding zullen komen te verkeren, zal gewerkt moeten worden op een programma van verlangens, dat reeds nu èn in de organen van de vrije pers èn in zovele andere uitingen vorm begint te krijgen en zal de leiding moeten worden toevertrouwd aan mannen en vrouwen die zich aan de verwerkelijking van zulk een programma willen wijden.

Hierbij zal, zoals wij reeds in voorgaande artikelen betoogden, een belangrijke taak zijn weggelegd voor wat we thans nog samenvatten onder de verzamelnaam „illegaliteit". Wil die illegaliteit zulk een taak naar behoren kunnen vervullen, dan dient er een orgaan geschapen te worden, dat, zonder tot een staatkundig orgaan te vergroeien, de regering kan adviseren na in eigen boezem en als het ware in voortdurende ruggespraak met het volk, zich een mening omtrent de zich voordoende problemen te hebben gevormd. Haar eerste taak zal echter zijn, reeds nu een programma voor de vernieuwing op te bouwen, waarop, zo niet alle, dan toch zeer vele van de illegale groeperingen zich zullen kunnen verenigen. Zelf moet dan de illegaliteit haar leidende en uitvoerende organen samenstellen, organen die ten slotte slechts aan háár verantwoording schuldig zullen zijn.

Bij de samenstelling van zulk een programma, zal ook in ruime mate aandacht geschonken moeten worden aan de culturele verlangens die in het volk leven en, in verband daarmede, wat door de culturele werkers voor de opbouw van onze cultuur nodig wordt geoordeeld. Het is volstrekt niet denkbeeldig, dat men, bij de overstelpende hoeveelheid problemen die zich voordoen en telkens weer zullen voordoen, de neiging zal hebben de belangen van kunst en cultuur over het hoofd te zien, zoals dat in het verleden in dit land zo 'n beetje traditie was geworden. Dat mag niet gebeuren. Men zal er zich van bewust moeten zijn, dat geen sterk en gezond volksleven en volksbestaan mogelijk is, zonder dat gewerkt wordt aan een sterke en gezonde cultuur in al haar vertakkingen. Het is dan ook noodzakelijk dat de stem van de culturele werkers gehoord worde bij het opstellen van een vernieuwingsprogramma en ook bij de leiding van de uitvoering er van. Het is ook noodzakelijk, dat bij de adviezen die nu en straks aan de regering worden uitgebracht, datgene doorklinkt wat er in culturele kringen aan vernieuwingsdachten leeft en welke plannen de culturele werkers zich gevormd hebben om die gedachten tot verwerkelijking te kunnen brengen. En niet minder, welke steun zij daarbij van overheid en volk verlangen.

Wil uit het ontluisterde Nederland dat wij nu kennen en welks onhoudbare ellende ons zo bitter bedroeft, een waarlijk verjongd en krachtig Nederland kunnen verrijzen, dat met gezag en met ere zijn stem in het koor der volken zal kunnen doen horen, dan is het strikt noodzakelijk dat allen die bereid zijn de weg naar de vernieuwing te gaan, zich tot een zo krachtig en groot mogelijk blok aaneensluiten. Wij zijn er van overtuigd, dat het overgrote deel der culturele werkers zich als tot zulk een blok te behoren beschouwd wensen te zien. En wij zullen dan ook blijven pogen in die geest voort te werken en invloed uit te oefenen.

VERKLARING.

De redevoeringen, die de verschillende leden van de Nederlandse Regering de laatste tijd voor Radio Oranje uitgesproken hebben, kunnen er geen twijfel over laten bestaan, dat de Regering vastbesloten is alle lieden, die tijdens de bezettingstijd met den vijand samengewerkt en de nationale zaak ernstig afbreuk gedaan hebben, ter verantwoording te roepen en op rechtvaardige doch strenge wijze te straffen. De aankondiging van de hierop betrekking hebbende besluiten voldoet aan een diepgevoeld verlangen van het Nederlandse volk.

In de kringen die handjeplak gespeeld hebben met den Duitser openbaart zich na de bekendmaking van de ondubbelzinnige bedoelingen van de Regering grote onrust, opgewondenheid en angst. Men is gaan begrijpen, dat rekening en verantwoording gevraagd zal worden van allen die op grote schaal hulp aan den vijand verleend hebben en men schijnt zich er eindelijk van bewust te zijn geworden, dat de wrekende gerechtigheid alle landverraders en collaborateurs zwaar zal treffen. De betrokkenen pogen het onderzoek naar hun daden thans reeds te bemoeilijken door het verbranden van archieven en het verdonkeremanen van andere bewijsstukken, het vervaardigen van schijn-correspondentie en schijn-contracten en door beïnvloeding van derden met de bedoeling daardoor mettertijd gunstige getuigenverklaringen te kunnen produceren. Tegelijkertijd is een fluistercampagne door belanghebbenden op gang gebracht, die de bedoeling schijnt te hebben ons volk diets te maken, dat er straks wel mee volstaan kan worden de NSB-ers en dergelijke lieden onschadelijk te maken zonder dat verder strekkende maatregelen toegepast zouden moeten worden, op welke wijze allerlei kapitaalsbelangen en ondernemingen, die grof geld aan den vijand verdiend hebben en die jarenlang de gemeenschappelijke zaak der Vereenigde Naties de grootst mogelijke afbreuk hebben gedaan, buiten schot zouden blijven. In het bijzonder in de kringen der dagbladeigenaren, die hun bedrijf op schaamteloze wijze ten behoeve van de Duitse volksvergiftiging ter beschikking van den vijand hebben gesteld, poogt men zich aan zijn verantwoordelijkheid te onttrekken door middel van propaganda voor de opvatting, dat men zich ertoe zou moeten beperken hun ondernemingen te zuiveren door een aantal redactionele personeelsleden als zondebok de woestijn in te sturen. Elders is er zelfs sprake van, dat comité's opgericht zouden worden om lieden, die zich tijdens de bezettingstijd ernstig misdragen hebben, te helpen redden „met het oog op de belangrijke plaats, die zij vroeger in het openbare leven ingenomen hebben".

In verband hiermede lijkt het dienstig erop te wijzen, dat de illegale groepen, die deze verklaring ondertekend hebben, vastbesloten zijn met alle hun ten dienste staande middelen zich te zullen keren tegen elk streven, dat ten doel heeft of tot resultaat zou hebben een strenge bestraffing van alle verraders en collaborateurs illusoir te maken. Er moet grondig en snel schoonmaak in het land gehouden worden, zodra de Duitsers verdreven zijn.

JE MAINTIENDRAI
DE ORANJEKRANT
HET PAROOL
RAAD VAN VERZET
DE VRIJE KATHEDER
DE VRIJE KUNSTENAAR
DE WAARHEID.
CHRISTOFOOR

NEDERLANDSCHE FILMKUNST, *gisteren, vandaag en morgen*

Bijna vijf jaren cultuurdwang, bijna vijf jaren filmdwang, bijna vijf jaren de meest volstrekte monopoliepositie zoowel t.a.v. productie als distributie, bijna vijf jaren Filmgilde, Reichsfilmkammer, Afdeeling Filmwezen op het Depratement van Volksvoorlichting en Kunsten, de reeds eenigen tijd geleden aan een verregaande staat van bloedarmoede ter ziele gegane N. S. B. Filmproductie Mij., welke de geheele Nederlandsche productie eenmaal zou omvatten, de „Nederland Film", — al deze factoren zijn niet in staat gebleken het Nederlandsche volk ook maar een spoor van filmkunst te laten zien.

Reeds sedert 1933, het jaar van de overneming van de macht door het nazi-dom, was de Duitsche filmpr - ductie in het moeras der steriliteit vastgeloopen en ook toen de groote Duitsche filmconcerns in zulke kansrijke posities kwamen te verkeeren als nimmer het geval was geweest, bleven haar producten op hetzelfde waardelooze niveau, omdat de dwang van een uitgesproken cultuur-negativisme nu eenmaal een uitermate slechte stimulans is voor de ontplooiïng en ontwikkeling van welke kunst dan ook. Zelfs konden de Duitsche filmproducten, welke nu bijan vijf jaren lang aan het Nederlandsche volk werden opgedrongen en waarnaar een groot deel van dit volk helaas nog gretig ging kijken ook, bijna nooit een eenigermate behoorlijk peil van amusement bereiken. In vrijwel iedere film van Duitsche makelij wordt op de een of andere wijze, direct of zijdelings, op stuntelige en platvloersche wijze propaganda gemaakt voor het Nazi-systeem, en al het geschetter over kunst voor het volk en volksche kunst en w t er aan phraseologie nog meer werd opgebracht, vond nergens weerklank of terugslag in het vertoonde product. Dit onderscheidde zich in niets, afgezien van de vaak listig ingelaschte propaganda, van welke andere kapitalistische productie.

Al te doorzichtig bleek, niettegenstaande alle van overheidswege geïnspireerde verdoezelingspogingen, dat het niet om de kunst, doch om de winst ging, en daarom behoeft het geen verwondering te wekken dat de Duitsche filmproducten ook op de stomste categorie van het tijdens den bezettingstijd de bioscopen bezoekend publiek geen enkele wezenlijke of waardevolle indrukken heeft achter gelaten. Ook hier bleef de Duitsche geest zichzelf gelijk, onder het motto: „We kletsen veel, doch zijn nietszeggend".

Als wij op deze plaats spreken van Nederlandsche filmkunst en hiervoor zelfs een lans breken, dan is het zeker geen reactie op de filmproductie, welke de bezetter ons de laatste jaren vertoonde. In de filmgeschiedenis van ons land kunnen de jaren 1940—1944 nooit anders gezien worden dan als een grauw niemandsland. Onze reactie gaat verder terug, en wel op de inzichten en opvattingen over de Nederlandsche filmkunst, welke voor 1940 heerschten; inzichten en opvattingen, die culmineeren in de these, dat film geen kunst zou zijn, doch hoogstens een oppervlakkig en collectief amusement, waaraan de Staat zich dan ook in cultureel opzicht niets gelegen liet liggen, wat hem echter niet verhinderde van deze „vermakelijkheid" ruime inkomsten te trekken. Overigens nam de Staat ten opzichte van de filmkunst geen ander standpunt in dan jegens de andere kunsten, hoewel wellicht volgens menigen rechtgeaarden en solieden Nederlander het percentage van het budget, hetwelk het Departement van Onderwijs, **Kunsten** en Wetenschappen voor de kunst, d.w.z. alle kunstgebieden uittrok, en dat zegge en schrijve bijna 1¼ % van zijn totale begrooting bedroeg, wel degelijk gezien mocht worden!! Het is niet onvermakelijk hier te vermelden dat in dit „enorme" percentage **niets** voor de filmkunst gecalculeerd was, niettegenstaande het totaalbedrag, dat de vermakelijkheidsbelasting of filmvertooningen opleverde, aanmerkelijk hooger lag dan alle overige inkomsten uit „vermakelijkheden" tezamen (o.a. concertuitvoeringen, schilderijententoonstellingen, lezingen op cultureel gebied!!! enz. enz.). Het was dan ook vóór den oorlog met de ontwikkeling der Nederlandsche filmkunst allerbedroevendst gesteld; want afgezien nog van de ontstentenis van iedere staatsbemoeienis waren er tal van andere belangrijke remmende factoren t.a.v. de ontplooiïng der Nederlandsche filmkunst, om nog niet te spreken van directe tegenwerking.

Deze directe tegenwerking kwam vooral van de zijde van leden van den Nederlandschen Bioscoopbond (N.B.B.), die wel graag de kunst met de groote K in zijn annonces en aanplakbiljetten aanbaden en door de productie van „Jantjes", „Rooie Sienen" en „Bleeke Betten" er op „typisch Nederlandsche wijze" toe bijdroegen deze K tot in het afschuwelijke toe te vergrooten, maar die hun weidsche zalen hermetisch gesloten hielden voor elke poging van werkelijke Nederlandsche filmkunst. (De latere burgemeester van „Filmstad", Barnstijn, sprak eens de klassieke woorden: „De filmkunst lap ik aan m'n laars, bij mijn films moeten de menschen in hun broek doen van het lachen.") De idee „kunst", welke in verschillende filmproduceerdende landen opgeld begon te doen, werd een factor, waaruit evenzeer gouden munt geslagen kon worden als uit mooie beenen en de creaties van glamour girls. Het is begrijpelijk, dat de waarachtige filmkunst onder deze apenliefde nu niet bepaald gedijde, niettegenstaande het feit, dat de het gouden kalf aanbiddende filmboeren zich nu ook begonnen op te werpen als cultuuraposteln.

Men zou misschien hebben kunnen verwachten, dat de Nederlandsche Bioscoopbond en deszelfs heerschers, niettegenstaande hun trage mentaliteit van de hand op de achterzak, toch de weg zouden hebben gevonden naar de filmkunstenaars. Deze verwachting veronderstelt echter begrip, en dit begrip was ten eenen male afwezig. De situatie was nu eenmaal zoo, dat Film en Bioscoop voor het groote publiek identieke begrippen waren; ook al vond men in vele vertoonde films elementen van waarachtige filmkunst, men beschouwde het phenomeen nog te veel als een verward conglomeraat van goede en slechte filmische eigenschappen.

De ontwikkeling van de filmkunst in Nederland moet, dit blijkt hoe langer hoe meer, langs heel andere banen geleid worden. Dat er naast de monsterorganisatie van den N. B. B. in Nederland op het gebied der filmkunst toch nog wat gebeurde in positieven zin, was te danken aan het doorzettingsvermogen en het enthousiasme van enkele individueel werkende cineasten, die binnen de grenzen van de tot hun beschikking staande technische mogelijkheden prestaties leverden, welke op den huidigen dag in velerlei opzicht even zoovele bewijzen er voor zijn, dat een filmproductie met een eigen Nederlandsch karakter zeker niet tot de onmogelijkheden behoort. Niet alleen dat de mogelijkheden aanwezig zijn, het accent moet vooral verlegd worden naar de **noodzaak** van een eigen Nederlandsche filmproductie, welke in eersten aanleg gericht zou moeten zijn op de vervaardiging van zoogenaamade documentaires, kortere films die vóó alles de „voorhanden werkelijkheid" samenvatten en in een aesthetischen, gesloten vorm onder de aandacht brengen.

Niemand zal wel ontkennen, dat er naast radio en pers, géén publiek beinvloedingsmiddel gevonden wordt, van grooter belang dan de film. De staat heeft in deze steeds een groote mate van kortzichtigheid betracht en had zelfs onder de stuntelige pogingen op dit gebied een bemoedigende aandacht moeten schenken. De film echter gold nu eenmaal als amusement voor den minderen man, en men zag niet in, dat een werkelijk bestaande filmkunst een cultuurfactor van eerste orde is, welke op haar terrein er toe kan bijdragen ons volk op een hoo-

ger cultureel plan te brengen.

Als wij ons een oogenblik realiseeren hoe arm wij in materieel opzicht geworden zijn en ons er rekenschap van geven wat er al gedaan zal moeten worden om weer eenigszins op de been te komen, dan hebben wij ons onmiddellijk af te vragen, welke factoren dienstbaar gemaakt kunnen worden aan onzen nationalen wederopbouw op ieder terrein van het leven. De film is dan wel mede het middel bij uitstek om het volksbewustzijn te stimuleeren, en er kan van haar als belangrijk cultuurgoed een groote opvoedende kracht uitgaan. Naast de voorziening in onze eerste materieele behoeften door den wederopbouw van datgene wat tijdens den oorlog aan de vernietiging werd prijsgegeven, behoort ook de versnelde ontwikkeling van ons cultuurleven tot de meest dringende opgaven. De filmkunst zal hierin haar belangrijke bijdrage moeten leveren, doch zal daarnaast dan ook mogen eischen: een juist begrip van haar waarde en daarom de noodzakelijke stimuleering van haar ontwikkeling.

Niet alleen het cultureele element, doch ook het sociale dient daarbij op den voorgrond te staan. Het is niet voor tegenspraak vatbaar, dat de film een belangrijke sociale taak heeft, en dat de filmkunstenaars, die aan de te maken films richting en gestalte moeten geven, zullen moeten werken van uit een duidelijk aanwijsbare sociale gerichtheid. Hun uitingen komen door den aard van hun producten voor het forum van het grootst denkbare publiek, en het is daarom dat hun verantwoordelijkheid met dezen maat gemeten zal moeten worden. Een product immers, dat zijn invloed op honderdduizenden doet gelden, kan groote schade toebrengen, doch ook groote winst afwerpen; een winst, welke niet in getallen is uit te drukken, doch welke in velerlei opzichten ons volk als geheel op hooger niveau kan helpen brengen. Daarom is de eerste vraag welke wij ons na dezen oorlog te stellen hebben: „Welke films moeten gemaakt worden?" Dus niet wat kan of mag, doch wat **moet.**

De nieuwe tijd na den oorlog zal ons zijn eigen dwingende opgaven stellen, waaraan zij, die het met hun verantwoordelijkheid nauw nemen, zich niet mogen of kunnen onttrekken. Het is duidelijk, dat hier het directe staatsbelang in het geding komt, n.l. ook de film als middel, en nu minder als kunst dan wel als propagandistisch element, te hanteeren om het volksbewustzijn ten goede te beinvloeden en het zoo toegankelijk te maken voor de noodzakelijke maatregelen, welke zullen moeten leiden tot onzen nationalen wederopbouw. De mogelijkheden van de film in het naoorlogsche tijdperk zijn legio: kunst, propaganda, onderwijs, amusement, algemeene cultuur en wetenschap, alles kan zij ten goede komen.

Bijna vijf jaren bezetting hebben ons de gelegenheid gegeven ons te bezinnen over de vraag of wij een nieuwe wereld willen opbouwen dan wel de oude wereld willen reconstrueeren. Willen wij het laatste, dan herrijze de Nederlandsche Bioscoopbond in zijn volle glorie met nog bleekere Betten en nog rooiere Sienen, met theaterexploitanten, die behept zijn met een spullebazenmentaliteit en met een leiding, welke ieder initiatief tot het grondvesten eener Nederlandsche filmkunst met een eigen nationaal karakter in de kiem smoort. Willen wij echter de nieuwe wereld, dan hebben wij ons er rekenschap van te geven, dat de Nederlandsche Bioscoopbond uitsluitend en ook niets meer is dan een intermediair tusschen de vervaardigde goede filmproducten en het publiek; dat de Filmkeuring niet volgens uitsluitend politioneele, maar mede volgens cultureele normen zal hebben te werken; dat de film niet behoort te ressorteeren onder Binnenlandsche Zaken, doch onder Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; dat verantwoorde producten van Nederlandsche filmkunstenaars niet alleen moeten gemaakt, doch ook op reëel economische basis moeten vertoond worden; dat het Nederlandsche filmwezen als geheel niet aan handen en voeten gebonden behoort te zijn aan groepsbelangen, doch werkt en zich ontplooit volgens zijn eigen aard en wet; dat aan de excessen als uitvloeisel van de spullebazenmentaliteit, zooals variété-attracties bij filmvoorstellingen, programma's met twee hoofdfilms, of bioscoop die het karakter hebben van Norico-paleizen (volgens de juiste formuleering van Menno ter Braak) voorgoed een einde gemaakt dient te worden; kortom, dat niet meer enkel en alleen geappelleerd wordt aan de lagere instincten van het groote publiek, maar dat positieve waarden aan ons cultuurbezit worden toegevoegd.

Concerten, ondanks alles.

Trieste houding van de leiding van het Concertgebouw.

Menigeen heeft zich er misschien over verwonderd, dat de ochtendconcerten die het Concertgebouw onder den titel „Een uur muziek" geeft, eenigen tijd onderbroken werden. Wat er ook gebeurt en staat te gebeuren, de ijverige artistieke leiding van Het Concertgebouw onderbreekt niet gaarne haar concerten. Dat zouden de Duitschers beslist niet aardig vinden. Er moest dus wel wat ernstigers aan de hand zijn, dat het ditmaal toch geschiedde.

Inderdaad er was wat aan de hand. Tijdens zoo „Een uur muziek" haalden de landwachters — of waren het ditmaal de moffen zelf? — de fietsen der bezoekers en orkestleden uit de stalling, rechts van de portiersloge in het overgebleven stukje tuin ingericht. Wat noch het ontslag der Joodsche orkestleden, noch alle tot nu toe gehouden menschenjachten, hebben kunnen bewerkstelligen, geschiedde ditmaal als gevolg van den fietsenroof. Deze aanslag op het bezit werd blijkbaar als de druppel beschouwd, die den emmer deed overloopen. De concerten werden verder afgelast.

Men had nu mogen hopen dat de heer Rudolf Mengelberg ten leste zou hebben ingezien dat de maat inderdaad vol was. En dat, zoo hij dat nog steeds niet vond, Ed. v. Beinum tenminste eindelijk voor de verdere duur van den oorlog ziek geworden zou zijn. Maar neen. De concerten zijn weer begonnen. De serie „Een uur muziek" is in eere hersteld. De abonnementsconcerten worden verder afgewerkt.

Dat er een publiek voor deze uitvoeringen gevonden wordt, is een zaak die de bezoekers persoonlijk aangaat. Iedereen moet voor zichzelf uitmaken wat hij verantwoord acht. Wij kennen gelukkig zeer velen die hun muziek-behoefte onderdrukken, zich tevreden stellen met hun gramofoons en huisconcerten en inzien, dat dit geen tijd is om „uit te gaan", terwijl zoovele landgenooten in nood verkeeren en van elg genot verstoken zijn.

Wat wij onvergefelijk vinden, is dat de leiding van het Concertgebouw niet inziet dat zij den moffen in de kaart speelt door haar zaal open te stellen en hun gelegenheid te bieden de fietsenroof uit te breiden tot menschenroof. Men verbeeldt zich misschien de zaak gaande te moeten houden, terwille van de orkestleden en alle anderen die in het Concertgebouw emplooi vinden. Een triest argument. Want we hebben langzamerhand dubbel en dwars ervaren dat de mof zich niet zal geneeren ook het personeel van het Concertgebouw en alle werkende kunstenaars in den totalen oorlog in te schakelen, wanneer dat in zijn kraam te pas komt. En hij zal dat des te gemakkelijker kunnen doen, wanneer de concerten voortgang hebben en alle vliegen in één klap gevangen kunnen worden.

Neen, wij hebben geen bewondering voor de houding van de leiding van het Concertgebouw, zijn dirigenten en solisten. Zij verrichten o.i. een soort collaborateursarbeid, waarover straks noodzakelijkerwijze verantwoording afgelegd zal moeten worden.

BRANDERISBRIEF.

Nederland heeft door de eeuwen heen periodiek de meest desperate tijden te doorstaan gekregen, en het is deze te boven gekomen zonder innerlijke of uiterlijke schade voor zijn volkskarakter. Sterker nog: het is er telkens nawijsbaar gezonder en rijper van geworden. Er is voor een volk meer zelfdiscipline nodig om geestelijk onbeschadigd tijden van materiele voorspoed te doorstaan, dan om zich te verzetten tegen wat zijn bestaan met vernietiging bedreigt. Dat het eerste noch het laatste een axioma is, zal, we zeggen helaas, blijken uit het onderwerp van deze brief.

Met de perioden van rampspoeden doelen wij zeker niet uitsluitend op die welke uit het politieke gebeuren voortvloeien: op dit gebied was het vaak eeuwenlang windstil in onze overigens gestadig door de wind bezochte contreien. Wij denken in de eerste plaats aan de heroïsche strijd welke onze voorvaderen tegen het water, hun oude vriend en tevens nimmer sluimerende vijand, te leveren kregen. Op tragische wijze worden wij er juist in deze dagen aan herinnerd, nu wij werkeloos moeten toezien hoe onze vijanden grote stukken van ons vruchtbare land langzaam maar zeker vernielen door kunstmatige, gluiperige watersnood, en onze bondgenoten zich genoodzaakt zagen, het bulderend geweld van de Noordzee in te zetten tegen ons dierbare Walcheren, waarin onze vijanden zich schijnbaar onwrikbaar in vastgeklauwd hadden. Van deze strijd tegen het water getuigt veel in ons volksbestaan, in zijn taal en zijn zeden: wij behoeven hier enkel maar te herinneren aan de prachtige wapenspreuk van het thans zo zwaar beproefde Zeeland: ik worstel en ontzwem! Indien ooit een wapenspreuk van een bepaalde landstreek alle bewoners op de huid geschreven schijnt te staan, dan is het wel het geval met deze.

Worstelen en ontzwemmen, dit is de harde en waardevolle kern van het Nederlandse volk en zijn geloof aan zijn voortbestaan. Is deze kern, dit vragen wij ons vandag af, onaangevreten gebleven door vele decennia van voorspoed en veilig achter dijken leven voor grote delen van onze samenleving? Als wij er niet aan twijfelden, zou deze brief anders geschreven geworden zijn.

Wij willen nu niet, voor de zoveelste maal, wijzen op de talloze prachtige voorbeelden van heldenmoed, van verbeten taaiheid en onwrikbare wil tot verzet. Wij willen, of liever wij moeten het hebben over de wankelmoedigheid, gelijk deze tot uiting komt tegenover het geniepige optreden van de duivelse kwelgeest onzer van radio en betrouwbare krantenvoorlichting verstoken dagen: **het slechte bericht.**

Waar of niet waar, bewust verzonnen door onverantwoordelijke of ronduit vijandige elementen, of zonder opzet verkeerd verstaan en nog verkeerder verder verteld — het vindt, al sluipend en kruipend zijn weg en doet zijn vervloekte slopende werk. Nu duikt het hier op, dan weer daar, en werkt als een verlammende injectie, zelfs vaak op de moedigste en strijdbaarste organismen en op ogenblikken, dat deze het meest paraat moeten zijn. Wij geven toe, dat ook het overdreven optimistische gerucht zijn verwoestingen aan kan richten: de dolle Dinsdag is er maar een klein staaltje van. Maar wie, als Brandaris, soms van nabij heeft moeten aanzien hoe moedeloos mannen en vrouwen terneer kunnen zitten van wie zeer veel afhangt van onze gezamenlijke strijd tegen de vijand, hoe deze minuten van verslagenheid — langer duren zij gemeenlijk niet — op den duur vermoeiend en verslappend kunnen werken, vooral op lichamen die sedert lang niet meer voldoende gevoed worden en aldus veel van hun oude weerstand ingeboet hebben, hij beseft helder dat de bron van alle slechte berichten, voor wie goed weet te zoeken, maar één is: **onze gemeenschappelijke vijand!** De vijand, die als een reuzenpoliep met duizende tentakels op ons volksbestaan vastgezogen zit, spuit in ogenblikken van benauwenis of woede uit ongetelde gifklieren de slechte berichten over zijn prooi uit, die weerloos genoemd zou kunnen worden wanneer hij niet iets bezat, dat in staat bleek en blijkt de giftige aanvalspogingen te doorstaan en zelfs onschadelijk te maken. Dit is de innerlijke zekerheid die ook wel geloof genoemd wordt — het geloof van hen, die geen haast hebben, omdat zij **weten** aan wiens zijde de uiteindelijke overwinning zijn zal. En wij noemen het ronduit een schande, een zonde tegen het beste wat er in het Nederlandse volk leeft, wanneer dit niet meer, niet vollediger dan thans nog het geval is, in staat zou blijken te zijn terug te kunnen vallen op dit laatste bolwerk rond zijn hart. Een schande ook, wanneer U en wij, die toch van goede wille zijn, er onnadenkend aan meewerken dat het gif van de vijandige propaganda verder om ons heen verspreid wordt, dan strikt genomen onofwendbaar schijnt. Het slechte bericht sluipt overal rond, duikt overal op, maar het verslijmt, glibbert weg en droogt tenslotte uit wanneer wij het ontvangen met de vaste wil om niet te luisteren of niet dan uiterst kritisch te luisteren, en vooral om het niet verder te vertellen in een andere vorm dan „de vijand zegt". Want het is een feit dat het reëele slechte bericht, dat uit een goede bron uit eigen aanschouwing stamt, gemeenlijk veel moediger gedragen wordt, veel minder kwaad sticht, dan het loze alarm dat met de taptemelk aan uw deur bezorgd wordt.

De ware, strijdbare Nederlander is hij, die de Telegraaf, het Handelsblad, de Nieuwe Rotterdammer, Volk en Vaderland en de Deutsche Zeitung in den Niederländen, lezen kan, zonder in staat te zijn geregeld naar de Engelse radio te luisteren of zijn dagelijks radio-bulletin te lezen, en zonder maar een ogenblik iets van zijn bitter noodzakelijke dosis moed te verliezen. En hij moet zich niet in stilte, enkel ter verdediging van zijn eigen rust en zekerheid tegen iedere vorm van leugen-propaganda wapenen: neen: hij moet allen die wankelen en allen die dreigen te gaan wankelen zo veel mogelijk trachten te geven van zijn innerlijke, harde, en meer nog dan harde, taaie zekerheid. En hij moet hen allen doordringen van de waarheid en de kracht van de enige leuze welke ons leven thans vervullen mag: wèg met de nazi's, uit ons hart, uit ons werk, uit ons land, uit onze samenleving. Tegenover de totale oorlog stellen wij het totale verzet!

De Aetherische Muze.

De maalstroom der gebeurtenissen, die ons de afgeloopen maanden met afwisselende hevigheid wegrukt uit onze alledaagsche problemen, laat uit den aard der zaak ook minder ruimte aan vraagstukken, die ons in de eerste vier oorlogsjaren dikwijls zoo brandend hebben bezig gehouden. In een tijdsgewricht, waarin ieder langzamerhand de strijd om het naakte leven opgedrongen wordt, kan al het andere naar een rustiger toekomst verschoven worden. Deze houding, hoe begrijpelijk ook, bergt achter het ernstige gevaar in zich, dat de waarschijnlijk korte adempauze, waarin veel, zoo niet alles beslist zal worden wat ons in de komende jaren zal leiden, ons toch nog op verschillende punten onvoorbereid zal vinden. Het hoeft geen betoog dat, wat wij kortweg als „de reactie" kunnen bestempelen, juist op deze punten haar kans zal weten te vinden. Dit dient tot elken prijs voorkomen te worden.

Het vreemde verschijnsel doet zich voor, dat het orgaan, dat in de afgeloopen jaren in het brandpunt van onze belangstelling heeft gestaan, dat onze haat en hoop heeft gevoed en dezen tweeden wereldoorlog in wezen een aspect heeft gegeven, waardoor hij zich onderscheidt van alle voorgaande oorlogen, relatief zoo weinig aandacht heeft gehad in onze illegale pers. Vreemd temeer,

daar in verschillende andere kringen het probleem: De radio na den oorlog, zich in een groote belangstelling mocht verheugen. Het is wellicht niet ondienstig het wel en wee van dit instituut sinds 1940 in vogelvlucht te volgen.

Het aanvankelijk overweldigende succes der Duitsche wapenen voerde, zooals bij zoovelen ook bij onze omroepleiders tot een instelling, die het duideliikst tot uiting komt in de bekende brochure van Dr. Colijn. Men nam aan dat de Duitsche hegemonie in Europa, althans wat betreft de eerstvolgende vijftig of honderd jaren, verzekerd was, en maakte zich gereed zich hiernaar te richten. Men zou de waarheid te kort doen, door te beweren dat dit aanpassen gaarne geschiedde. Het blijft echter een feit, dat door deze slappe houding de eerste steen gelegd werd voor het wrakke bouwsel dat onder den naam Nederlandsche Omroep, onze radiokronieken zal blijven ontsieren. Door het volslagen gebrek aan leiding (gericht op een positief verzet, wel te verstaan) werden tal van mindere goden meegesleept, die waarschijnlijk slechts wachtten op een voorbeeld, om een eerste kans op het toonen van karakter te benutten.

Niet veel beter werd het, toen de bezetter de tarnkap had laten vallen en ons belangrijkste propagandainstituut naast de pers wenschte in te schakelen. Het treurige beeld van het ons welbekende hellende vlak behoeft hier niet weer uit den treure opgehaald te worden.

De tweede kans kwam bij de concentratie der omroepen. En ook deze werd voorbeeldig gemist. Men zal na den oorlog aanvoeren dat de verantwoordelijkheid groot was, maar zelden werd een verantwoordelijkheid slechter begrepen dan hier.

Immers de verantwoordelijkheid van de leidende figuren in dit stadium ging ver uit boven een materieele bezorgdheid voor het onder hen werkende personeel. En zelfs deze bezorgdheid had bij een vooruitziende blik en een van den aanvang af vaste koers weggenomen kunnen worden door de geweldige reserves waarover beschikt kon worden, de reserves die nu dankbaar door de N. S. B.-omroep geusurpeerd werden.

Het jaar 1941 bracht de geboorte van den Nederlandschen Omroep, een vreemd kind met een onmiskenbaar waterhoofd en een merkwaardig gespleten natuur. Het zou moeilijk geweest zijn den vader van dit kind aan te wijzen, maar het blijft een vreemde figuur, dat onze omroepvereenigingen zich geleend hebben tot het vervullen van de moederrol. Het is duidelijk dat onder deze omstandigheden het personeel van deze omroepvereenigingen op eenige loffelijke uitzonderingen na, in zijn geheel bleef zitten. Dat dit personeel, althans aanvankelijk „goed" was zal niemand betwisten. Maar de infiltratie met N. S. B.-ers en „Deutsch-freundlichen" liet niet lang op zich wachten en nu aanschouwde men het weinig verheffende tooneel van „goede Nederlanders", die in meerdere of mindere kameraadschap samenwerkten met de verraderskliek. Over deze laatste groep behoeft niet veel gezegd te worden. Namen als Pierre Reinaards, de Josselin de Jong, Louis Schmidt, Eddy Noordijk, om niet te spreken over de vele nieuw gerecruteerde krachten, zijn voorgoed gebrandmerkt. Ernstiger werd het echter toen het „collaborateurschap" welig begon te tieren en velen den sprong naar boven met goede kans op succes meenden te kunnen wagen. Op deze wijze werden namen als b.v. Schaffers en Weitzel onvereenigbaar met een naoorlogsch radioleven.

Evenals bij de pers levert een beschouwing van den omroep dus een vrij triest beeld op, dat slechts verhelderd wordt door de consequente houding van enkele omroepmenschen, die er met medewerking van alle groepen in ons land, die er in geslaagd zijn zich van nazi-smetten vrij te houden, voor dienen te zorgen, dat het vertrouwen van het Nederlandsche Volk in zijn omroep volkomen wordt hersteld.

Voorloopig is er nog geen volledig zuiveringsplan voor den omroep opgesteld, maar het lijkt aannemelijk, dat dezelfde normen die voor de pers zijn bepaald, ook voor den omroep zullen gelden. Dit zou dus moeten inhouden, dat in afwachting van een beoordeeling door een speciaal tribunaal geen enkele employé of medewerker van den Nederlandschen Omroep een verantwoordelijke functie zal kunnen vervullen bij den omroep in het bevrijde Nederland. Het ligt in de lijn der verwachting dat de in zekeren zin uit hun rechten ontzette omroepvereenigingen de draad voorloopig weer zullen opnemen, waar deze afgebroken werd, tot het oogenblik waarop het Nederlandsche volk zijn meening zal kunnen kenbaar maken over de structuur van onze toekomstige omroep. Er dient echter evenzeer verwacht te worden dat de vertegenwoordigers van deze vereenigingen een nauw contact zullen onderhouden met die groepen, waaruit de nieuwe omroep zijn krachten zal moeten putten, met name de vrije kunstenaars. Tevens is dan zeker het tijdstip aangebroken om deze kunstenaars een aanmerkelijk grooter medezeggingschap te verleenen, dan vóór den oorlog het geval was, waar de techniek maar al te vaak een belangrijk deel van de aandacht had, ten koste van het cultureele peil der programma's. Er blijven nog vele vragen open. Wij kunnen de beantwoording hiervan echter met vertrouwen aan de toekomst overlaten, wanneer wij slechts weten dat de belangrijke representatieve instelling die de omroep is, in de veilige handen rust van mannen, die hun integriteit met vier harde oorlogsjaren hebben betaald.

LAO TSE'S IDYLLE

Tao te tsjing LXXX.

Klein is het land en schaarsch zijn die er wonen,
met werktuig dat tien of honderd man vervangt,
en toch blijft onbeacht.
Waar men den dood zeer zwaar telt en het
schoone,
het vrome leven liefheeft; hartelijk hangt
aan zijn geboortegrond; niet wordt gedacht
aan ooit verhuizen; schoon er wagens zijn
niemand ze bevracht. (en schepen,
Het wapentuig voor aanval en verdediging,
in onbruik ligt het neer;
maar 't volk keert terug tot de geknoopte repen
en vezels, als weleer,-
Toen elk aan de eigen spijzen hing,
in de eigen kleeding zijn behagen zocht,
zijn rust in de eigen woning vond en
in de eigen zeden zijn bevrediging.
Terwijl met nabuurlanden zoo nabij
dat men elkanders hanen horen mocht
en 't blaffen van elkanders honden,
de menschen sterven, hoogbedaagd, en zij
geen omgang met elkander vonden.

KUNSTENAAR

en samenleving.

Een probleem dat opnieuw gesteld, en thans opgelost dient te worden.

Hoe zéér tot onze ergernis werden wij gedurende de laatste vier en een half jaar bekogeld met slagwoorden, aan onze dagelijkse omgangstaal ontleend, maar ook door de Duitsers en hun Nederlandse satellieten als vlaggen gebruikt om hun logge ladingen van leugens en groezeligvolkse waandenkbeelden te dekken! Wij zullen ze U hier niet allen herhalen — wanneer U even nadenkt schieten ze U zeker bij tientallen te binnen. Wij hoorden zelfs stemmen opgaan, die eisten dat sommige van deze woorden die het ergst betast en bezoedeld werden door onreine aanrakingen van raszuivere duisterlingen, voor goed uit het gebruik gebannen dienden te worden. Wij zijn het met deze opvatting, met deze eis niet eens. Hoe is er, om meteen het meest sprekende voorbeeld te noemen, vele duizenden jaren lang niet gezeuld en gezeurd met de naam en het begrip God en Godsdienst! Hoeveel gruwelen en onrechtvaardigheden werden er niet gepleegd uit de naam van Hem, die de verpersoonlijking van alle liefde en rechtvaardigheid genoemd werd? Is dit ooit een redelijk motief geweest de godsdienst uit onze samenleving te verbannen?

Eén der woorden, welke wij telkens en telkens tegenkwamen tot onze ergernis en verdriet, was **taak**. Wat al taken hadden wij, volken van het befaamde „Noordse" ras, al niet! Te veel, inderdaad, om hier op te sommen, te veel ook om er ons thans nog een ogenblik langer mee bezig te houden. Maar wanneer wij deze zaak een ogenblik nader onderzoeken, dan komen wij tot de slotsom dat dit woord wel degelijk een **eeuwig** begrip dekt — waarom er dan een ander voor te zoeken, dat immers lange tijd nodig hebben zou om burgerrecht te veroveren?

Het is over een **taak** dus dat wij nu spreken willen, en wel over de taak der kunstenaars in de nieuwe samenleving.

Hoe vaak reeds werd er gedurende de laatste eeuw gesproken en geschreven over de verhouding tussen de kunstenaar en de samenleving! Wij zeggen gedurende de laatste eeuw, want het waren feitelijk eerst de generaties die de grondbeginselen der Franse Revolutie in zich hadden laten bezinken en tot geestelijke activiteit omgewerkt hadden, die beseffen gingen dat de kunstenaars een taak hadden te vervullen in de samenleving, plichten van het allergrootste belang tegenover haar te vervullen hadden, evenals de samenleving essentiele plichten tegenover hen te vervullen had. In de Middeleeuwen was het nog een voor zich zelf sprekend iets dat de kunstenaars een organische eenheid met de gehele samenleving vormden — waarmee vrijwel nooit het feit in tegenspraak was, dat de geest der kunstenaars ongebonden en ver uitzwierf over de grenzen van het dagelijks leven der massa: hun werkzaamheid was en bleef vrijwel steeds gericht op het gemeenschappelijk belang van alle in één maatschappelijk verband samenlevenden.

De Renaissance, deze prachtige opzwaai van de uit de kluisters der te eng geworden kerkelijke dogma's zich bevrijdende menselijke geest, hield, voor wie scherp toeziet, in zijn schitterende begintijd reeds alle kiemen omsloten van een latere verbrokenheid van het geestelijk leven, een steeds verdere verwijdering der grote massa van de kunst ook in haar simpelste uitingsvorm, en vooral ook van een steeds nijpender eenzaamheid van de kunstenaars. Prachtig en driest waren de levens en daden der Renaissance-kunstenaars en -geleerden, alléén of geschaard rondom enkele uitzonderlijk groten en moedigen - een Leonardo da Vinci, een Michelangelo, een Erasmus, — trokken de schier eindeloze, onontgonnen terreinen der geest binnen, vonden nieuwe vormen en vormverbindingen, en snelden vaak de slechts aarzelend volgende, nauw ontwaakte massa ver vooruit. Tijdens de nadagen der Renaissance, die reeds na enkele fel-doorleefde decennia volgden, kwam de breuk reeds tussen kunstenaar en samenleving en deze zou, al dieper wordend, zich uitstrekken tot in onze dagen toe.

Ongebreideldheid — een typische karaktertrek van de Renaissance-mens — is een vergefelijk en vaak prachtig iets bij een uit-stekende enkeling, wanneer echter groepen van dikwijls minder begaafden deze eigenschap vertonen gaan en er zich op beginnen te verheffen als ware het de noodzakelijke voorwaarde voor een goede gang van zaken, dan volgt, onvermijdelijk, vroeg of laat de débacle. En die débacle kwam, laat. Niet in de tijd kwam deze toen de talenten over het algemeen middelmatig waren, maar juist toen er grote kunstenaars opstonden en zochten naar een taak om te vervullen. Want juist de grootste kunstenaas voelen, naast een behoefte aan „armslag" voor hun krachtige en bezielde werk-bevaginggen, meestal juist een dringend verlangen naar **inschakeling**, aan een zich nuttig maken ten opzichte van de samenleving. **Goethe**, ondanks al zijn evenwichtigheid, zouden wij er misschien een voorbeeld van kunnen noemen, en **Heine, Delacroix** en **Baudelaire**. Eén der meest tragische en duidelijkste voorbeelden hiervan is echter **Rodin**. Deze grote kunstenaar stond als een eenzame reus temidden van een tijd waarin juist op het gebied waar hij het meeste belang bij had — dat van de bouwkunst — niets dan zeer middelmatige dingen verricht werden, in ieder geval dingen die in geen enkel opzicht van een neiging tot nieuwe vormgeving getuigden. Het kan een zeer ontroerend en belangwekkend schouwspel voor zwijmelende kunstminnaars en kunstminnaressen geweest zijn, wij zien er thans nog enkel maar de diepe tragiek van. Wat had deze mens, deze kunstenaars-potentie, in een andere tijd al niet tot stand kunnen brengen! Waarom droomde hij van kathedralen der Middeleeuwen? Omdat hij ze in de eigen tijd niet bouwen zag en hij er een grondeloze behoefte aan had met zijn meesterhand werken te scheppen die voor of aan gelijkgeaarde organismen, gebouwen die van een nieuwe tijd zouden zijn, geplaast zouden worden. Dit is de reden, waarom velen van ons thans vreemd staan tegenover een groot deel van zijn werk: wij voelen, inderdaad, de meester-hand, maar tegelijkertijd een aarzelen en tasten, dat wij nimmer bij de grootsten uit vroegere tijden voelen, ook niet bij die der Renaissance, die nog sterk stonden met de nabije Middeleeuw n in de rug en een toekomst die zij vol blijde verrassing waanden. Wij missen, bij Rodin, de **achtergrond van zijn tijd.**

Toen kwamen de jaren waarin — om in ons eigen land te blijven — moedige en meestal helderdenkende geesten als **Berlage, Henriëtte Roland-Holst, R. N. Roland-Holst, Adama van Scheltema** en **Gorter** beseffen en verkondigen gingen dat de kunstenaar en de samenleving wederziids essentiele plichten hebben en ten slotte eenzelfde doel dienen na te streven. Dit doel diende, beseften zij, gesteld te worden: een rechtvaardige samenleving, met arbeid en redelijke betaling daarvoor

voor allen, en vrede en wederzijds begrip tussen de volkeren der aarde. Een utopie? 1914 brak aan en het leek wel zo. Veel van het reeds verworvene viel weer aan scherven op de bloeddoordrenkte aarde.

In de eerste tien jaren na de vrede van 1918 schitterden vele belangrijke geesten: **André Gide, Valéry, Cocteau, Pirandello, Karel van de Woestyne, D. H. Lawrence, Picasso, Modigliani, Braque, Maillol**, om er enkelen te noemen, van wie er nog enigen scheppen bleven tot nu toe. Een verbondenheid vormden zij niet, noch te samen — wat ons niet noodzakelijk lijkt, maar daarover willen wij het hier niet hebben — noch, wat erger was, met de samenleving. In de verte rees langzaam en geweldig de kolos van het experiment der Sowjet-Unie, waarvan vrijwel iedereen op den duur beseffen ging dat het geen experiment meer was maar een voldongen feit, een nieuwe samenleving, gerealiseerd binnen de grenzen van één, zij het geweldig, land. Velen schrikte het voorbeeld af, velen werden er door verblind en legden het in deze toestand, en natuurlijk verkeerd uit. Of de over West-Europa, over de gehele wereld uitgezaaide kiemen zich tot volle wasdom zullen ontwikkelen, dienen wij af te wachten.

Toen kwam, met de dreiging van het fascisme en een nieuwe wereldoorlog, de vermoeidheid. Jongeren van talent waren er weinig, waren zij er wel dan liepen zij in de voetstappen der groteren, wier aanwezigheid en voorbeeld hen tegelijkertijd aanspoorde en neerdrukte. Ten slotte kwam het lang gevreesde: de oorlog, die vele malen gruwelijker werd dan de meest pessimistischen onder ons gevreesd en voorspeld hadden. O **Wells!** Tijdens de jaren van verdrukking en ontrechting hebben — wij blijven weer bij Holland — verschillende belangrijke kunstenaars het leven verloren: wij denken aan **Marsman, ter Braak, J. Brouwer, Koen Limperg, Arondeus** en zo vele jongeren. Vele kunstenaars ook, dit valt nu reeds vast te stellen, hebben hun diepste zin zelf hervonden. Niet enkel hun kunst werd sterker, maar ook hun besef van saamhoriheid van alle kunstenaars met de nieuwe samenleving welke wij thans dienen te gaan opbouwen. Natuurlijk generaliseren wij hier: het zou te mooi zijn, het zou onmogelijk zijn dat allen opeens dit alles gaan beseffen. Wonderen vallen feitelijk maar zelden uit de lucht: wanneer wij hen goed beschouwen dan bemerken wij meestal, dat zij langzaam gegroeid zijn in vele jaren van harde arbeid en goede wil. Het wonder is, dat de ogen der mensen plotseling opengaan en het gewrochte kunnen aanschouwen! Die jaren van harde arbeid en goede wil liggen thans voor ons.

De plannen, welke gedurende deze jaren op organisatorisch gebied, in hechte samenwerking tussen verschillende en verschillend geaarde kunstenaars en kunstminnenden gemaakt zijn, kunnen wij ronduit **voortreffelijk** noemen. Aan de kunstenaars en aan de regering — welke dan ook op den duur aan het bewind komen mag — is het nu deze plannen zo volledig mogelijk te verwerken. Aan de kunstenaars in het bizonder, thans **in** en **voor** de samenleving te gaan werken. Aan de samenleving — de regering en het kunstlievende publiek vooral — zich terdege bewust te worden van haar taak ten opzichte van de kunstenaars: hun geestelijk en sociaal bestaan op zo breed mogelijke basis te verzekeren. Mocht er — wat wij natuurlijk niet kunnen voorspellen — een nieuwe Renaissance der kunst uit deze tijd ontstaan gaan, dan zal het er een zijn van hechte en vreugdevolle — dit ook vooral! — samenwerking van alle leven-wekkende en leven-instandhoudende krachten der samenleving!

De Bergensche school voor het verkeerde voetlicht.

Van een vriend kregen we dezer dagen een boek over de schilders der Bergense School ter inzage. Het is geschreven door **A. Klomp** en verscheen in 1943.

In de inleiding zegt Klomp dat hij langen tijd wachtte voor hij aan de drang der kunstenaars toegaf, het boek te schrijven en dat hij voornamelijk zwichtte voor de aandrang van de energieke uitgever **Strengholt.** Voorwaar het ogenblik om te zwichten is prachtig gekozen!

Klomp is wat je noemt 'n brave kerel, die met de kunstenaars die z'n dorp liefhadden omging als frère et compagnon; die met ze vissen ging en zo — en bovendien is hij 'n ster aan de culturele hemel van Alkmaar en omstreken. Geen wonder dat bij hem 't verlangen opkwam daarvan ook voor de grote massa iets te laten blijken en de jongens van de Bergense school ook publiekelijk op de schouder te kloppen.

In gewone omstandigheden zou niemand daar aanstoot aan nemen en kreeg het boek niet meer aandacht dan het verdiende, maar nu is dat anders. Dat Klomp, niettegenstaande „de noodzakelijke bezinning op geestelijke waarde en geestelijk bezit" (inleiding) juist in 1943 zwichtte is stom, en de manier waarop is rechtuit schunnig. Want Klomp zwichtte niet alleen voor Strengholt, maar ook voor de kultuurkamer!

Niettegenstaande hij in z'n eerste opstel wel de namen noemt van **Schwarz** en **Elsa Berg** en er telkens sprake is van Schwarz als een goede kameraad, zoekt men tevergeefs naar levensbeschrijving en reproducties van het werk van deze kunstenaars. Zij waren Joden, en daarom was er voor hun werk geen plaats.

Als we nu nog lezen in de levensbeschrijving van **Colnot** „In het verenigingsleven der kunstenaars heeft hij steeds een leidende plaats ingenomen", met als glorificatie van zijn loopbaan als vereenigingsman „thans is hij leider van het schildersgilde", dan weten we uit welke hoek de wind waait, en worden misselijk bij de gedachte dat iemand zich zo door z'n ijdelheid laat meeslepen, dat hij niet alleen 'n jarenlange vriendschap vergeet en verguist, maar bovendien de geschiedenis van de Bergense school verminkt. Want Schwarz en Elsa Berg hoorden zeker niet meer bij die hele groep als 'n hele boel anderen, wier enige band met de school is dat ze toevallig in Bergen en omstreken wonen en wier werk wèl gereproduceerd is.

Dit boek is een waarschuwing voor alle kunstenaars, dat ze in deze tijd niet klakkeloos foto's van hun werk ter reproductie moeten afstaan, zonder zich te vergewissen wat er precies mee gebeuren gaat. Er zijn te veel beunhazen aan de markt, die deze kul-kamertijd gebruiken om zich zelf enige lauweren te vlechten. Door het deze mensen mogelijk te maken hun ontucht met de Nederlandse kultuur te bedrijven, schaden ze het Nederlandse volk.

Hoewel het bovenstaande handelt over een reeds enige tijd geleden verschenen boek, vonden wij toch redenen genoeg om het gaarne op te nemen. Ten eerste is het onze aandacht ontgaan, en ten tweede wijst de schrijver van het bovenstaande ingezonden stuk inderdaad op een ergerlijke misstap, tot stand gekomen door een ijdel auteur, een vrijwel gewetenloze uitgever, en een groep onnadenkende kunstenaars (waarbij wij Colnot uitzonderen wat zijn medewerking betreft, niet wat zijn onnadenkendheid betreft....) Een ernstige waarschuwing, vooral ook na het schandaal met het bij de Wereldbibliotheek uitgekomen lexicon, aan uitgevers en bonafide kunstenaars is hier zeker op zijn plaats!

Redactie.